

LBRIS

We know
books
Mădălina-Nicoleta CHIRILĂ

**Valențe pragmatico-retorice
ale pronumelui
în discursul publicitar românesc actual**

Prefață de Luminița CĂRĂUȘU

INSTITUTUL EUROPEAN
2025

Cuprins

Prefață / 9

Introducere / 13

- Unele repere / 13
- Obiectul cercetării / 14
- Actualitatea cercetării / 15
- Motivația alegerii temei / 16
- Obiectivele cercetării / 16
- Limite / 17
- Corpusul de texte / 17
- Structura lucrării / 18
- Metode de cercetare / 21
- Stadiul actual al cercetării / 22
- Convenții de transcriere a textelor / 24

Capitolul 1. Clasa lexico-gramaticală a pronumelui / 27

- 1.1. Generalități / 27
- 1.2. Categoriile gramaticale / 28
- 1.3. Clase de pronume / 29
 - 1.3.1. Pronumele personale / 29
 - 1.3.1.1. Pronume personal propriu-zis / 29
 - 1.3.1.2. Pronumele personal de politețe / 32
 - 1.3.1.3. Pronumele reflexiv / 33
 - 1.3.1.4. Pronumele și adjectivul pronominal de întărire / 34
 - 1.3.1.5. Pronumele și adjectivul pronominal posesiv / 35
 - 1.3.2. Pronumele nepersonale / 36
 - 1.3.2.1. Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ / 36
 - 1.3.2.2. Pronumele de cuantificare / 38
 - 1.3.2.2.1. Pronumele și adjectivul pronominal nehotărât / 38
 - 1.3.2.2.2. Pronumele și adjectivul pronominal negativ / 39
 - 1.3.2.3. Pronumele și adjectivul pronominal interogativ / 39
 - 1.3.2.4. Pronumele și adjectivul pronominal relativ / 40
- 1.4. Concluzii parțiale / 41

Capitolul 2. Discursul publicitar / 49

- 2.1. Accepții ale conceptului de discurs / 49
- 2.2. Genuri și tipuri de discurs / 51

- 2.3. Discursul publicitar / 54
- 2.3.1. Prezentare generală / 54
- 2.3.2. Publicitate vs. reclamă / 55
- 2.3.3. Obiectivele publicității / 56
- 2.3.4. Funcțiile publicității / 56
- 2.3.5. Tipuri de publicitate / 57
- 2.3.6. Natura hibridă a discursului publicitar / 59
- 2.3.7. Elementele componente ale reclamei / 61
- 2.3.8. Precizări sintactice și semantice asupra discursului publicitar / 67
- 2.3.9. Dialogul – un joc disimulat / 70
- 2.3.10. Teoria actelor de limbaj / 77
- 2.3.10.1. Definirea conceptului de act de limbaj / 77
- 2.3.10.2. Tipologie / 77
- 2.4. Concluzii parțiale / 80

Capitolul 3. Valențe pragmatice ale pronumelui în discursul publicitar românesc actual / 83

- 3.1. Pragmatica, o știință „nouă” / 83
- 3.2. Deicticele personale / 85
- 3.2.1. Conceptul de deictic / 85
- 3.2.2. Terminologie / 86
- 3.2.3. Parametrii deictici: situația de comunicare, referința și sensul lexical / 89
- 3.2.4. Tipologie / 91
- 3.2.5. Clasa pronumelor și adjectivelor pronominale deictice / 103
- 3.2.5.1. Pronumele personal propriu-zis / 103
- 3.2.5.2. Pronumele personal de politețe / 117
- 3.2.5.3. Pronumele reflexiv / 119
- 3.2.5.4. Pronumele și adjectivul pronominal posesiv / 123
- 3.2.5.5. Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ / 126
- 3.2.5.6. Pronumele și adjectivul pronominal nehotărât / 132
- 3.2.5.7. Pronumele și adjectivul pronominal negativ / 136
- 3.2.5.8. Pronumele și adjectivul pronominal interogativ / 138
- 3.2.5.9. Pronumele și adjectivul pronominal relativ / 140
- 3.3. Mărci pragmatice având ca element central pronumele / 141
- 3.3.1. Terminologie / 141
- 3.3.2. Definirea conceptului de marcă pragmatică / 142
- 3.3.3. Tipologie / 143
- 3.3.4. Mărcile rândului la cuvânt având ca element central pronumele în discursul publicitar românesc actual / 145
- 3.3.4.1. Terminologie / 145
- 3.3.4.2. Conceptul de marcă a rândului la cuvânt / 145

- 3.3.4.2.1. Pronumele în cadrul mărcilor de solicitare a rolului de emițător / 147
- 3.3.4.2.2. Pronumele în cadrul mărcilor de alocare/ transfer al rolului de emițător / 148
- 3.4. Persuasiune și manipulare. Teoria pertinentei / 154
 - 3.4.1. Persuasiunea / 154
 - 3.4.2. Televiziunea, între manipulare și persuasiune / 156
 - 3.4.3. Teoria pertinentei / 160
 - 3.4.4. Strategii persuasive având ca element central pronumele în discursul publicitar românesc actual / 161
 - 3.4.4.1. Pronumele în cadrul imperativului / 162
 - 3.4.4.2. Pronumele în cadrul sloganului / 166
 - 3.4.4.3. Pronumele în cadrul politeții lingvistice / 168
 - 3.4.4.3.1. Scurtă incursiune în politețea lingvistică / 168
 - 3.4.4.3.2. Pronumele în cadrul politeții pozitive / 179
 - 3.4.4.3.3. Pronumele în cadrul politeții negative / 185
 - 3.5. Concluzii parțiale / 188

Capitolul 4. Valențe retorice ale pronumelui în discursul publicitar românesc actual / 205

- 4.1. Retorica, o disciplină „mileneră” / 205
 - 4.1.1. Scurtă introducere în retorică / 205
 - 4.1.2. Funcțiile retoricii / 209
 - 4.1.3. Genurile retorice / 210
 - 4.1.4. Construcția discursului / 212
- 4.2. Conceptul de „discurs repetat” / 213
- 4.3. Figuri având ca element central pronumele / 215
 - 4.3.1. Conceptul de figură / 215
 - 4.3.2. Tipologie / 216
 - 4.3.3. Distribuția figurilor având ca element central pronumele în discursul publicitar românesc actual / 218
 - 4.3.3.1. Pronumele în cadrul figurilor morfologice / 220
 - 4.3.3.2. Pronumele în cadrul figurilor sintactice / 221
 - 4.3.3.3. Pronumele în cadrul figurilor semantice / 231
 - 4.3.3.4. Pronumele în cadrul figurilor referențiale / 235
- 4.4. Strategii argumentative având ca element central pronumele în discursul publicitar românesc actual / 238
 - 4.4.1. Argumentarea / 238
 - 4.4.2. Pronumele în cadrul întrebării retorice / 240
 - 4.4.3. Pronumele în cadrul metaforei cu rol argumentativ / 244
 - 4.4.4. Pronumele în cadrul amplificării / 246
- 4.5. Concluzii parțiale / 248

Concluzii generale / 255

Bibliografie / 271

Corpusul de texte / 283

Validarea rezultatelor cercetării / 319

*Capitolul 1***Clasa lexico-gramaticală a pronumelui****1.1. Generalități**

Pronumele este partea de vorbire care numește obiectul, când ține locul unui substantiv (pronume), sau exprimă raporturi gramaticale, când determină un substantiv (adjectiv pronominal) (Iordan 1956 :368; Dimitriu 1979:114-115). Printre raporturile exprimate de pronume se numără: raportul dintre vorbitor și obiectul vorbirii, adică *persoana*; raportul obiectului luat ca posesiune; raportul de loc al obiectului față de vorbitor; raportul obiectului despre care se întreabă; raportul obiectului la care face referire o nouă enunțare în frază (Iordan, 1956:368-369). Prin urmare, „sensul” pronumelui este dat de substantivul înlocuit și nu de însăși partea de vorbire pe care o reprezintă, „sens” care variază de la o situație la alta, în funcție de substantivul înlocuit (Dimitriu 1979:111). Dar nu toate pronumele sunt „cuvinte-substitut” (Dimitriu I 1999:224), o excepție reprezentând-o „cuvintele-flectiv”, mai exact, acestea sunt purtătoare „de informație gramaticală de natură morfologică”, fiind mărci ale unor categorii gramaticale specifice verbului și sunt păstrate în clasa pronumelui din pricina originilor pronominale. Pentru exemplificare, a se vedea cazul reflexivul „se”, care nu substituie niciun substantiv, deoarece înlocuirea acestuia cu unul ar produce distrugerea comunicării (Dimitriu I 1999:226-227).

Pronumele nu are „referință proprie”, ci o ia din situația de comunicare (deictic) ori prin „coreferențialitate de la un antecedent” (anaforic), alcătuind o clasă lexico-gramaticală „neomogenă”, în plan semantic, sintactic și morfologic (Dimitriu 1979:116), fără „autonomie semantico-referențială” (GALR I 2008:181).

Trăsătura de element substitutiv face ca pronumele să fie „o subclasă de proforme”, adică „forme care stau pentru alte entități în discurs”, iar procedeele prin care se evocă o unitate de discurs printr-o proformă poartă numele de „pronominalizare” (GALR I 2008:183).

De-a lungul timpului, au apărut diferențe în ceea ce privește includerea sau excluderea anumitor tipuri de pronume din clasa pronumelor personale, respectiv nepersonale. Gramaticile mai vechi includ în clasa pronumelor personale următoarele tipuri: pronumele personal, pronumele reflexiv, pronumele posesiv, pronumele demonstrativ, pronumele interogativ și pronumele relativ (Iordan 1956:369). O perspectivă diferită este surprinsă la D. Irimia care include

următoarele pronume în categoria **pronumelor personale**: „pronumele personal neutru (noțional sau obiectiv), pronumele de reverență (de politețe), pronumele reflexiv, pronumele de întărire (de identificare) și pronumele posesiv” (Irimia 1997:97). Noutatea survine din pronumele nepersonale pe care le include în această categorie, deoarece fac parte de aici, în opinia autorului, pronumele demonstrativ, pronumele nehotărât, pronumele negativ, pronumele interogativ, pronumele relativ, pronumele de cuantificare și pronumele ordinal (Irimia 1997:121). Referitor la pronumele de cuantificare, sunt considerate parte din această clasă cuvinte care exprimă „cantitatea numerică a obiectelor”, precum „unu, doi, trei etc.”, „amândoi, tustrei etc.”, „mulți, puțini, câțiva etc.”, „câte doi, câte trei etc.” (Irimia 1997:127). Prin urmare, se poate observa că sunt incluse cuvinte care, tradițional, fac parte din clasa lexico-gramaticală a numeralului (GALR I 2008:289-322). Tot astfel se pune problema și în ceea ce privește pronumele ordinal, întrucât această clasă cuprinde elemente ca „întâiul, primul, al doilea etc.” (Irimia 1997:132-133).

O altă viziune contrastivă se regăsește în gramaticile actuale, care consideră pronume personale doar pronumele personal propriu-zis, pronumele personal de politețe, pronumele de întărire, pronumele reflexiv și pronumele posesiv (GALR I 2008:182), iar pronume nepersonale – pronumele demonstrativ, pronumele de cuantificare (pronumele nehotărât și pronumele negativ), pronumele interogativ, pronumele relativ, pronumele relativ-interogativ și pronumele relativ-exclamativ (GALR I 2008:241). Ultimele două subtipuri sunt datorate trecerii vorbirii directe în vorbire indirectă (GALR I 2008:241). A se vedea însă și diferențele între pronumele de cuantificare stabilite de D. Irimia în *Gramatica limbii române* (1997) și *Gramatica limbii române*, Editura Academiei (2008).

O altă dispută s-a creat și în jurul celor trei persoane ale pronumelui personal propriu-zis, unii autori considerând că primele două persoane, „eu” și „tu”, nu sunt, în realitate, pronume, ci nume pentru emițător, respectiv pentru receptor (Dimitriu I 1999:227). Un alt autor consideră că primele două persoane „stau pentru substantive”, înțelegând că substantivele înlocuite nu pot apărea în anumite poziții sintactice, fiind, în același timp, „substitute de substantive”, în timp ce persoana a treia „stă în locul substantivelor”, înlocuindu-le (Irimia 1997:97).

Încadrăm în aceeași clasă (clasa lexico-gramaticală a pronumelui) atât pronumele, cât și adjectivul pronominal.

1.2. Categoriile gramaticale

Persoana este gramaticalizată în discurs prin cele trei instanțe ale comunicării: persoana întâi („eu”, „noi”) – emițător; persoana a doua („tu”, „voi”) – receptor; persoana a treia („el”, „ea”, „ei”, „ele”) – nonemițător, nonreceptor. Formal, categoria persoanei este „marcată supletiv”, prin pronume precum „eu”/ „tu”/ „el”/ „ea”/ „ei”/ „te”/ „se”, ori prin flexiunea unui component: „însumi”/ „în-

săși”, „dumneata”/ „dumnealui”. De asemenea, categoria eurentă poate fi defectivă, ca în cazul pronumelui personal de politețe, care nu prezintă forme decât pentru persoana a doua și a treia. (GALR I 2008:185-186).

Numărul prezintă „opozitia unicitate/ multiplicitate prin două valori: singular și plural”. Formal, categoria numărului se exprimă prin: forme supletive de tipul „eu”/ „noi”, „tu”/ „voi”, „el”, „ea”/ „ei”, „ele”; desinențe („dânsŃul”/ „dânșii”), alternanțe fonetice în rădăcină – „t”/ „ț”, „s”/ „ș” –, desinențe specifice flexiunii pronominale („căruia”/ „cărora”). În cazul nemarcării opoziției de număr avem de-a face cu pronume invariabile, total (reflexivul „se”) sau parțial (relativul „care”) (GALR I 2008:187).

Genul se manifestă prin „două valori opozabile”, masculin și feminin. Aici, se impune problema acordului între nominal și pronume, diferențiindu-se trei tipuri de acord:

- a. „formal”, când „pronumele preia mărcile genului gramatical al nominalului” substituit;
- b. „referențial”, în situația în care „genul pronumelui corespunde sexului natural al nominalului substituit”;
- c. „absența acordului”, în situațiile de dublare a unei propoziții sau fraze, prin pronumele personal „o”, pronumele relativ compus „ceea ce”, pronumele demonstrativ „asta”(GALR I 2008:187).

Cazul exprimă raporturile sintactice stabilite între cuvinte în interiorul unei propoziții. În cadrul acestei categorii gramaticale, se nasc diverse omonimii (N=Ac, G=D), astfel că unele pronume, precum cel personal și cel reflexiv, au două serii de forme pentru acuzativ și genitiv care participă la dublarea clitică a complementului direct (GALR I 2008:188).

1.3. Clase de pronume

1.3.1. *Pronumele personale* cuprind, în viziunea unor autori, doar *pronumele personale propriu-zise* și *alte pronume personale* („dânsul”, „însul”) (Dimitriu 1979:116-128), spre deosebire de alții care prezintă o clasă ceva mai numeroasă, compusă din: pronume personale propriu-zise, pronume personale de politețe, pronume personale reflexive, adjective pronominale personale de întărire, pronume și adjective pronominale personale posesive (Dimitriu I 1999:235; GALR I 2008:194).

1.3.1.1. *Pronumele personal propriu-zis*

Pronumele personal propriu-zis codifică participanții la actul de comunicare: emițător („eu”, „noi”), receptor („tu”, „voi”) și nonemițător/ nonreceptor („el”/ „ea”, „ei”/ „ele”). Referentul acestora variază de la o situație de comunicare la alta, fiind puternic „ancorat situațional” (GALR I 2008:195).

Potrivit opiniei unor gramaticieni, pronumele are rolul de a realiza o economie în limbă, căci acesta substituie antecedentele nominale printr-un singur element. De exemplu, un subiect multiplu poate fi evitat în al doilea enunț prin folosirea formei de plural, „ei” sau „ele”, în funcție de genul impus de subiect (Pușcariu I 1940:37).

Primele două forme nu cunosc diferențe de gen, fapt datorat prezenței lor în momentul vorbirii, în detrimentul persoanei a treia care lipsește, fiind necesară precizarea genului. În plus, etimologia latină a celui din urmă (lat. *ille*) susține variabilitatea genului (Iordan 1956:370).

Pronumele aferente emițătorului și receptorului au ridicat diferite semne de întrebare, atât în spațiul românesc, dar, mai ales, în cel străin. Pornind de la ideea că ele nu substituie un nume, căci înlocuirea ar distruge comunicarea (Dimitriu I 1999:227), se ajunge la încadrarea lor în clasa *ambreiilor*, „o clasă de cuvinte al căror sens variază în funcție de context, datorită faptului că nu au referent unic, ci referentul lor se precizează în context (Dimitriu I 1999:237). Mai mult, între cei doi „poli” ai comunicării, se stabilește o relație de dependență, deoarece prezența lui „tu” este condiționată de prezența lui „eu”, ambii existând doar în timpul actului de comunicare. Tot astfel, de existența lui „eu” depinde și existența lui „el”, emițătorul fiind cel care îl face pe „el” prezent sau absent în calitate de obiect al actului de comunicare (Bejan 1980:25-26).

Formele „dânsul” și „însul” sunt numite convențional „alte pronume personale” (Dimitriu I 1999:238) sau „pronume speciale” (GALR I 2008:196). Primul are, conform unor opinii, sens de politețe (Dimitriu 1999:238; Iordan, Robu 1978:412), în limba literară fiind folosit exclusiv pentru a substitui nume de persoană” (Iordan, Robu 1978:412), în timp ce dialectal, în Moldova, acesta „se folosește nediferențiat pentru entități cu trăsătura [+ / - Uman] (GALR I 2008:196). Cel de-al doilea, în schimb, se folosește foarte rar, însoțit de prepozițiile „întru”, „printru”, „dintru” (GALR I 2008:196). Aceste pronume personale de persoana a treia funcționează alături de formele propriu-zise „el”, „ea”, „ei”, „ele”, reprezentând „una dintre cele mai relevante particularități ale sistemului pronominal românesc” (Niculescu, Roceric 1957:315)

De remarcat faptul că acest tip de pronume are *forme accentuate* (nonclitice), caracterizate prin „independență fonetică și sintactică”, plasate, în general, după „elementul care le regizează”, și *forme neaccentuate* (clitice sau „conjuncte” (Iordan 1956:370)) – specifice cazului dativ și acuzativ, care prezintă fie autonomie semantică, fie lipsă de independență fonetică și sintactică (auxiliarele morfologice) (GALR I 2008:200-202). Un fenomen aparte, în limba română, este *dublarea clitică*, prin care este desemnată dubla exprimare a complementului direct și a celui indirect. (GALR I 2008:205)

Analizând inventarul formelor pronumelui **personal propriu-zis**, se observă că persoana întâi și a doua nu au forme de genitiv. Există, însă, și voci care susțin contrariul și precizează că „adjectivul posesiv *meu, tău* etc este genitivul (forma accentuată al) pronumelui personal (Berceanu 1957:23). De aceeași opinie este și M. Manoliu care consideră că „pronumele posesive se comportă – din punctul de vedere al distribuției și al funcției morfemelor componente – ca *forme accentuate de genitiv ale pronumelor personale* (Manoliu 1967:290). Printre susținătorii acestei ipoteze se mai numără I. Iordan și V. Robu, pentru care paradigma primelor două persoane este incompletă și necesită adăugarea „formelor posesive corespunzătoare” (Iordan, Robu 1978:413) și D. Irimia care distinge între forme accentuate de genitiv în construcții cu prepoziții specifice cazului genitiv, precum „în fața mea”, „în jurul meu” și forme neaccentuate de genitiv, omonime cu cele de dativ, diferențiindu-se prin regent (substantiv) (Irimia 122-124).

1.3.1.2. *Pronumele personal de politețe*

Pronumele personal de politețe evocă în discurs participanții la conversație și gramaticalizează relațiile discursive și sociale stabilite între aceștia, fiind „reflexul în limbă al unor elemente de mentalitate din cadrul unei comunități”, **limba română**, în cadrul limbilor romanice, având „cel mai complex sistem al pronumelor de politețe” (GALR I 2008:212).

Concret, în limba română există forme ale pronumelui personal de politețe pentru persoana a doua și persoana a treia, organizate pe *trei grade de politețe* (Dimitriu 1999:255-256) sau *patru grade de politețe* (GALR I 2008:215-216):

1. „politețe zero” – se exprimă prin formele pronumelui personal propriu-zis;
2. „grad de politețe redus” („politețe minimă”) – se întâlnește în „relații familiare și neoficiale” („mata”, „dumneata”, „dânsul”);
3. grad avansat de politețe („politețe maximă”) – este specific relațiilor sociale nefamiliare („dumneavoastră”, „dumnealui”);
4. grad superior de politețe (onorificele) – se folosește în „relațiile sociale de ceremonial” („exceleța voastră”, „cuvioșia voastră”, „alteța voastră”).

Paradigma pronumelui personal de politețe (GALR I 2008:213):

Caz	Persoana I singular	Persoana I plural	Persoana a II-a singular	Persoana a II-a plural	Persoana a III-a singular	Persoana a III-a plural
	m=f	m=f	m=f	m=f	m	f
N=AC	-	-	<i>dumneata</i> <i>dumneavoastră</i>	<i>dumneavoastră</i>	<i>dum-</i> <i>nealui</i>	<i>dum-</i> <i>neaci</i> <i>dumnealor</i>
G=D	-	-	<i>dumitale</i> <i>dumneavoastră</i>			
V	-	-	<i>dumneata!</i> <i>dumneavoastră!</i>	<i>dumneavoastră!</i>	-	-

Pe lângă formele literare, există și termeni regionali pentru a marca deferența/ distanța discursivă:

- „mata” și „matala” au luat naștere din forma regională „dumneatale” (Iordan, Robu 1978:416);
- „mătăluță” și „mătălică” sunt derivatele diminutive de la „matala” (GALR I 2008:213);
- „dânsul”, „dânsa”, „dânșii”, „dânsele” funcționează în limba actuală ca pronume de politețe (GALR I 2008:213).

1.3.1.3. Pronumele reflexiv

Pronumele reflexiv reprezintă în discurs participanții la conversație și reflectă identitatea referențială dintre doi actanți implicați în predicție (GALR I 2008:222) și prezintă forme proprii („autentice”) numai la persoana a treia, cazurile dativ și acuzativ, la celelalte persoane își realizează paradigma cu formele neaccentuate („analogice”) ale pronumelui personal (Dimitriu 1999:258; Iordan, Robu 1978:416).

Paradigma pronumelui reflexiv (GALR I 2008:230):

Caz	Persoana I		Persoana a II-a		Persoana a III-a	
Forme	Singular m=f	Plural m=f	Singular m=f	Plural m=f	Singular m=f	Plural m=f
N	-	-	-	-	-	-
Ac Nonclitic	<i>mine</i>	<i>noi</i>	<i>tine</i>	<i>voi</i>	<i>sine</i>	-